

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті вивчається дефініція «інтеграція» та її роль в навчально-виховному процесі під час професійної підготовки фахівця. Розкриваються погляди науковців щодо застосування інтеграційних концепцій та їх принципів. Акцентується увага, що для професійної підготовки студентів інтегроване навчання має принципове значення у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців. Йдеться про те, що з успішною методичною реалізацією інтегрованого навчання передбачається досягнення мети – забезпечення якісної професійної підготовки.

Ключові слова: інтеграція, професійна підготовка, майбутній фахівець, навчальний процес, міжпредметні зв'язки, інтеграція дисциплін.

Постановка проблеми. Сьогодення потребує глибокої та всебічної модернізації сфери вищої освіти з виділенням необхідних для цього ресурсів і створенням механізмів їх ефективного впровадження. Євроінтеграційний напрям освіти вимагає забезпечення якості освітніх послуг під час професійної підготовки майбутніх фахівців, зробивши освітні послуги більш привабливими та поліпшивши їх шляхом змістового вдосконалення.

Професійна підготовка фахівців різних галузей потребує пошуку неординарних шляхів організації навчально-виховного процесу. Актуалізації набуває формування світогляду студентства, його ціннісних орієнтацій, системного сучасного соціального та гуманістичного мислення в навчальному процесі, що детермінується системою об'єктивних і суб'єктивних факторів. До останніх належать інтеграційні процеси навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція в навчальній діяльності є актуальним питанням серед науковців педагогічної галузі. Інтегративно-педагогічні концепції розглядають з різних позицій. Ідеться про концепції: інтеграції загальної та професійної освіти (М.А. Берулава, Ю.С. Тюнников); взаємодії освіти і ринку (Є.В. Ткаченко, І.П. Смирнов,

В.А. Поляков); відкритості професійної освіти (Е.В. Ткаченко, І.П. Смирнов, В.А. Поляков, Н.К. Чапаєв); соціального партнерства (В. А. Міхєєв, І.П. Смирнов, Є.В. Ткаченко, Н.К. Чапаєв, В.Н. Якимець); вищої робочого освіти (Г.М. Романцев); інтеграції педагогічного і технічного знання (Н.К. Чапаєв, М.Л. Вайнштейн), інтеграції та диференціації форм організації навчання (І.Г. Ібрагімов) тощо. Але, незважаючи на високий рівень зацікавленості цією проблемою, все ж залишаються наукові прогалини щодо інтегративного підходу під час професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах євроінтеграції.

Метою нашого дослідження є огляд наукових думок щодо поняття «інтеграція» та впровадження її до навчального процесу вищої школи. Розкрити важливість застосування інтеграції навчальних дисциплін у професійній підготовці майбутніх фахівців в умовах євроінтеграції.

Інтегроване навчання має принципове значення як для процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців, так і для їхньої подальшої професійної діяльності. Інтеграція – процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного, цілісного. Результатом інтеграції є поява якісно нової, інтегративної властивості, яка не зводиться до суми властивостей об'єднаних елементів, а забезпечує вищу ефективність функціонування всієї цілісності [4].

Зазначимо, що до теперішнього часу в педагогіці, психології й низці інших наук не сформовано єдиного підходу до розуміння й використання цього терміна. Інтеграція походить від латинського слова «*integratio*», що означає – «цілий». Це поняття в науковій літературі пояснюється як об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, елементів і компонентів, що супроводжується ускладненням і зміцненням зв'язків, відносин між ними. Інтеграцію розглядають як явище, чинник і процес розвитку. Саме тлумачення інтеграції як процесу найчастіше використовується в сучасній науково-педагогічній літературі, присвяченій проблемам вищої освіти [1].

Інтеграційні процеси спрямовані на організацію цілісної навчальної дії, доповнюючи та поглиблюючи наявні знання, надаючи їм нового значення і напряму, тобто інтегративність є засобом розвитку предметності в нових галузях наук. Розуміння інтегративності як принципу дидактики змінює характер педагогічного мислення, явище трансформується і стає основою. Розглядаючи це явище з філософської точки зору взаємозв'язку форми та змісту, потрібно відзначити, що утворилася суперечність між формою та вкладеним у нього новим змістом. Формою у цьому випадку виступають міжпредметні зв'язки, а новим змістом є принцип дидактики, і ця суперечність призвела до більш об'ємної форми навчання інтеграції, що включає не одну дію, а декілька, які мають можливість проявлятися як окремо, так і спільно, і сюди ж органічно увійшли предметні зв'язки. По-

няття «міжпредметні зв'язки» виявилось малим і тому на початку 80-х рр. ХХ ст. поступилося місцем поняттю інтеграції.

Науковцями [6] була зроблена спроба, розкрити інтегративність як загальнонаукову закономірність. Водночас найбільш важливою й ефективною виявилася міжпредметна інтеграція у порівнянні з внутрішньопредметною. Міжпредметна інтеграція у вигляді цілісної дидактичної системи насиченої особливими функціями, які не можуть існувати всередині однієї дисципліни. Якщо глибше розглянути поняття інтеграції, то термін «внутрішньопредметна інтеграція» не зовсім коректний.

Функції міжпредметної інтеграції набагато складніші, стверджує Д.Е. Кільдеров, вони покликані працювати з галузями багатьох знань і в результаті таких дій, як диференціація, класифікація (структуризація), систематизація (синтез і цілісність), позначаються нові галузі знання та підвищується ефективність сприйняття. Інтеграція, продовжує думку вчений, є важливим дидактичним принципом, що визначає організацію освітньої системи з урахування предметності як загальної форми методу інтеграції у педагогічному процесі. Становлення ідеї міжпредметних зв'язків зумовлене філософськими й ідеологічними поглядами педагогів різних епох і різних громадських систем, загальними тенденціями розвитку педагогіки. А оскільки міжпредметні зв'язки є основною складовою інтеграційних процесів, то і статус дидактичного принципу можна віднести до процесу інтеграції в системі освіти, що надає інтеграції загальності, фундаментальності, а це визначає умови конструювання дидактичної системи [8].

Провідні дидактики сучасності постійно звертають увагу на необхідність встановлення інтеграційних зв'язків між елементами системи змісту освіти. Предметна структура будь-якого навчального плану приховує у собі небезпеку того, що ціле буде заслонене його окремими частинами. Щоб уникнути цієї небезпеки, необхідно забезпечити при побудові будь-якої освітньої системи синтез, інтеграцію, з'єднання частин у ціле.

Питання про комплексність та системність у побудові змісту навчання і в організації самого навчального процесу ще не розв'язане. Розробка цієї проблеми йде, в основному, шляхом дослідження зв'язків між навчальними предметами в рамках окремих циклів дисциплін [9]. Сьогодні робляться спроби до здійснення більш складних і глибоких рівнів інтеграції в освіті, насамперед на основі здійснення паралельно з інтеграцією змісту освіти, інтеграції всіх компонентів навчального процесу, що характеризується фактичною реалізацією принципу єдності змістової та процесуальної сторін навчання. Проглядається тенденція до більш глибокої інтеграції теоретичних дисциплін з продуктивною діяльністю. Потреба в такій інтеграції викликана тим фактом, що знання, одержувані студентами, неміцні, оскільки не підкріплені практичною діяльністю. І

зворотний ефект: практичні навички, не підкріплені теоретичною (необхідною і достатньою) базою, обмежені в можливостях їх використання [7]. Ми погоджуємося з думкою науковця, адже для майбутніх фахівців різних галузей важливо вміти поєднувати теоретичні знання з практичними вміннями.

Провідними фахівцями в галузі інтегративного змісту освіти, зокрема М. Скаткіним, підкреслюється, що у змісті навчання необхідно забезпечити синтез, інтеграцію, об'єднання частин в єдиному цілому. При цьому науковець зауважує: якщо тенденція диференціації науки знаходить конкретне втілення в дисциплінарній структурі навчального плану, то синтетичний аспект у змісті освіти сьогодні представлений недостатньо, внаслідок чого питання про комплексність і системність у побудові змісту навчання і в організації самого навчального процесу потребує подальшого дослідження [9].

Під інтегративним ефектом Ю. Тюнников розуміє видимі зміни у змісті навчання, якщо їм притаманні такі ознаки: інтеграція будується як взаємодія різнорідних, роз'єднаних елементів; інтеграція пов'язана з якісними та кількісними перетвореннями елементів, що взаємодіють; інтегративний процес має власну структуру; педагогічна доцільність та відносна самостійність інтегративного процесу [10]. Це твердження суперечить нашому баченню інтеграції навчальних дисциплін, адже, на нашу думку, вони мають доповнювати одна одну та збагачувати студентів необхідними професійними знаннями, вміннями і навичками.

Нам імпонує думка дослідниці Т. Казакевич, яка розглядає інтеграцію змісту освіти, як процес і результат взаємодії його структурних елементів, що виконує у навчальному процесі специфічні функції (методологічну, професійну спрямованість, цілісності, проблемності, систематизованості, організаційну тощо), зі свого боку, в цілісності реалізуються через навчальну, виховну та розвивальну функції процесу навчання [7]. Інтеграція змісту освіти, вважає науковець, забезпечує ущільнення і концентрацію навчального матеріалу, виключення дублювання в його викладі, що усуває перевантаження студентів і приводить до економії навчального часу; зростання системності знань.

У своєму дослідженні, розглядаючи проблему інтеграції в навчальній діяльності курсантів льотних навчальних закладів, ми дійшли висновку, що інтеграція – складний системний процес, спрямований на організацію й реалізацію навчального процесу через успішне поєднання навчальних дисциплін профільного спрямування, уміння застосовувати знання з різних галузей у розв'язанні конкретної задачі – якісної професійної підготовки майбутніх фахівців. Це вимагає формування у студентів здібностей самостійного опрацювання навчального матеріалу; розвитку бажання активно самовдосконалюватися тощо. Таким чином, інтеграцію навчальних дисци-

плін ми розглядаємо як найважливіший чинник, рушійну силу, умову процесу вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців.

До основних ознак інтеграції відносять: організаційне об'єднання в освітньому процесі теоретичної і практичної підготовки; наявність бінарної мети професійної підготовки – засвоєння знань та їх практичного застосування; бінарності змісту процесу засвоєння знань та їх практичного застосування; затребуваність практичною діяльністю наступної «порції» відсутніх знань [7].

Науковці Ю. Дік, А. Пінський, В. Усанов [5] пропонують три необхідні умови інтеграції дисциплін:

– об'єкти дослідження повинні збігатися або бути достатньо близькими;

– в інтегрованих дисциплінах повинні використовуватися однакові або близькі методи дослідження;

– дисципліни, що інтегруються, будуються на спільних закономірностях і спільних теоретичних концепціях.

На наш погляд, зазначені умови є необхідними, але недостатніми для застосування у навчальному закладі, позаяк відображають теоретичну основу проблеми інтеграції знань, не беручи до уваги практичну діяльність майбутніх фахівців.

У наукових працях М. Берулави [2] наголошується, що класифікацію рівнів інтеграції дисциплін слід проводити на основі інтегративного змісту. Інтеграція змісту освіти може мати декілька рівнів, в основі яких лежить різноманіття об'єктивно наявних інтеграційних чинників. Першим і вищим рівнем визначається цілісність на основі наукових знань даної дисципліни. Другий рівень – дидактичний синтез. Для інтеграції навчальних дисциплін на рівні синтезу необхідно, щоб вони мали стабільну й інтегративну частину. Стабільна частина включає теми, що вивчають тільки в рамках базисної дисципліни. До складу інтегративної частини входять теми, що можуть бути засвоєні при вивченні інших дисциплін, наприклад, окремі теми природничо-наукових дисциплін у рамках професійного циклу. Третій рівень інтеграції змісту – рівень міжпредметних зв'язків. Він дає можливість актуалізувати, систематизувати, узагальнити знання тих, хто навчається, із суміжних навчальних дисциплін.

Тож, у практичній діяльності викладачів використовується як вертикальна інтеграція (об'єднання в предмет матеріалу, який тематично повторюється у різні роки навчання на різних рівнях складності), так і горизонтальна інтеграція (об'єднання подібного навчального матеріалу в різних навчальних дисциплінах). При відборі змісту навчальних дисциплін і програм практики провідними є такі принципи:

– науковості – інтеграція знань здійснюється на теоретичному рівні, досліджувані відомості порушують принципово важливі загальні закони існування соціального середовища;

– відповідності – слугує додатковим аргументом для обґрунтування істинності нової теорії, дає змогу розкривати єдність логічного й історичного в еволюції науково-теоретичного знання, виконує логічну функцію, що допомагає пояснювати органічний зв'язок між існуючими теоріями, служить методом систематизації вже побудованої теорії, виступає інтегруючим чинником розвитку знання;

– перспективності – передбачає ознайомлення зі сферами професійної діяльності майбутнього фахівця: з установами, в яких він працюватиме тощо. Реалізація цього принципу вимагає ретельного вибору видів професійної діяльності, щоб майбутній фахівець міг у навчальному закладі (наприклад, на практиці) ознайомитися з професійними обов'язками.

Для впровадження інтеграційного процесу в освітнє середовище потрібно, вважає Л. Герасименко, дотримуватися таких дидактичних умов [3]: спільної мети та завдань навчально-виховного процесу; єдності спільних дидактичних принципів і методів навчання; уніфікованості системи понять; логічності засвоєння навчальної інформації.

У нашому випадку спільною метою є забезпечення якості професійної підготовки курсантів льотних навчальних закладів. Головними завданнями інтеграції під час професійної підготовки майбутніх авіафахівців є: оволодіти базовими авіаційними знаннями; набути вміння поєднувати навчальний матеріал профільних дисциплін; сформувати вміння використовувати міжпредметні зв'язки різних дисциплін.

Інтегративний підхід реалізується за допомогою принципу контекстності навчання, що в льотному навчальному закладі виявляється через специфічну спрямованість пізнавальної та комунікативної активності на розв'язання конкретних професійно орієнтованих завдань [3]. Усі науки, що викладаються в льотному навчальному закладі, мають бути зорієнтовані на майбутню професію курсанта, формування і розвиток його професійних якостей, що забезпечують високу ефективність майбутньої професійної діяльності. Використання міжпредметних зв'язків є засобом досягнення контекстності навчання.

Висновки. Ідея інтегрованого навчання актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети забезпечення якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожному студентові самостійно досягти тієї чи іншої життєвої мети, творчо самостверджуватися у різних соціальних сферах.

Професійна підготовка майбутніх фахівців повинна здійснюватися на основі єдиних концептуальних позицій, організовуватися як цілісний освітній процес, орієнтований на єдину мету та завдання – якісну профе-

сійну підготовку майбутнього фахівця. Необхідно здійснювати пошук та реалізацію різних шляхів і способів інтегрування освітніх програм різних рівнів професійної підготовки.

Інтегроване навчання майбутніх фахівців дає позитивні результати: знання студентів набувають якості системності; виявляють загальність зв'язків у науках; знання та вміння стають узагальненими; сприяють комплексному застосуванню знань, їх синтезу, переносу ідей і методів з однієї дисципліни в іншу, що є основою творчого підходу до навчальної діяльності в умовах євроінтеграції; більш ефективно формуються переконання, і досягається всебічний розвиток особистості; посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних процесів студентів; забезпечується активізація й інтенсифікація навчально-професійної діяльності. Також інтегроване навчання прискорює формування переконань і світогляду майбутніх фахівців, сприяє прояву суб'єктивного ставлення до вивчених фактів і способів їх пояснення, самостійного знаходженню проблем, парадоксів і суперечностей, евристичної позиції у навчальному процесі. Цільові орієнтації інтегрованого навчання спрямовані на формування цілісних системних знань про єдність навколишнього світу; підготовку студентів до успішної професійної діяльності; розвиток інтелектуальних здібностей, творчого мислення тощо.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням проблеми забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах євроінтеграції.

Література

1. Безрукова В.С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике / В.С. Безрукова. – Екатеринбург, 1994. – 152 с.
2. Берулава М.Н. Интеграция содержания образования / М.Н. Берулава. – М. : Совершенство, 1998. – 170 с.
3. Герасименко Л.С. Педагогічні умови адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Герасименко. – Кіровоград, 2012. – 230 с.
4. Гломозда В.Г. Вивчення тем інтегративного характеру як спосіб здійснення міжпредметних зв'язків / В.Г. Гломозда // Педагогіка. Респ. наук.-мет. зб. – Вип. 30. – К., 1991. – С. 17 – 20.
5. Дик Ю.И. Интеграция учебных предметов / Ю.И. Дик, А.Д. Пинский, В.В. Усанов // Советская педагогика. – 1987. – № 9. – С. 42 – 47.
6. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В.И. Загвязинский, Р. Атаханов. – 2-е изд. – М. : Академия, 2005. – 208 с.
7. Казакевич Т.А. Интеграция образовательных программ среднего и высшего профессионального образования (на материале подготовки специалистов информационной сферы) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т.А. Казакевич. – М. : 2001. – 393 с.

8. Кільдеров Д.Е. Інтеграційні процеси як соціально-педагогічна проблема підвищення якості освіти / Д.Е. Кільдеров // Вища освіта України (додаток 1) – 2012. – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 2. – 2012. – С. 144 – 151.
9. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований / Михаил Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 152 с.
10. Тюнников Ю.С. Методика выявления и описания интегрированных процессов в учебно-воспитательной работе / Ю.С. Тюнников. – СПб. : СПбГУ, 1987. – 47 с.

References

1. Bezrukova V.S. Integrazionniye procesy v pedagogicheskoi teorii i praktike / V.S. Bezrukova. – Yekaterinburg, 1994. – 152 s.
2. Berulava M.N. Integraziya soderzhaniya obrazovaniya / M.N. Berulava. – M. : Sovershenstvo, 1998. – 170 s.
3. Gerasimenko L.S. Pedagogichni umovy adaptacii vykladachiv inozemnoi movy do profesiynoi diyalnosti v lyotnyh navchalnyh zakladah : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Ludmila Gerasimenko. – Kirovograd, 2012. – 230 s.
4. Glomozda V.G. Vyvchennya tem integratyvnogo kharakteru yak sposib zdiisnennya mizhpredmetnykh zvyazkiv / V.G. Glomozda // Pedagogika. Resp. nauk.-met. zb. – Vyp. 30. – K., 1991. – S. 17 – 20.
5. Dik Y.I. Integraciya uchebnyh predmetov / Y.I. Dik, A.D. Pinskiy, V.V. Usanov // Sovetskaya pedagogika. – 1987. – № 9. – S. 42 – 47.
6. Zagvyazinskiy V.I. Metodologiya i metody psikhologo-pedagogicheskogo issledovaniya : ucheb. posobiye [dlya stud. ped. ucheb. zavedenii] / V.I. Zagvyazinskiy, R. Atakhanov. – 2-e izd. – M. : Akademiya, 2005. – 208 s.
7. Kazakevich T.A. Integraciya obrazovatelnyh program srednego i vyshego professionalnogo obrazovaniya (na materiale podgotovki specialistov informacionnoi sfery) : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / T.A. Kazakevich. – M. : 2001. – 393 s.
8. Kilderov D.Ye. Integraciini procesy yak socialno-pedagogichna problema pidvyshchennya yakosti osvity / D.Ye. Kilderov // Vyshcha osvita Ukrainy (dodatok 1) – 2012. – Tematychnyi vypusk «Pedagogika vyshchoi shkoly: metodologiya, teoriya, technologii». – Т. 2. – 2012. – S. 144 – 151.
9. Skatkin M.N. Metodologiya i metodika pedagogicheskikh isledovaniy / Mikhail Skatkin. – M. : Pedagogika, 1986. – 152 s.
10. Tyunnikov Y.S. Metodika vyavleniya i opisaniya integrirovanyh processov v uchebno-vospitatelnoi rabote / Y.S. Tyunnikov. – SPb. : SPbGU, 1987. – 47 s.

Плачинда Татьяна. Интегративный подход во время профессиональной подготовки будущих специалистов. В статье изучается дефиниция «Интеграция» и ее роль в учебно-воспитательном процессе во время профессиональной подготовки специалиста. Раскрываются взгляды ученых относительно применения интеграционных концепций и их принципов. Акцентируется внимание, что для профессиональной подготовки студентов интегрированное обучение имеет принципиальное значение в

формировании профессиональной компетентности будущих специалистов. Говорится о том, что с успешной методической реализацией интегрированного обучения предполагается достижение цели – обеспечение качественной профессиональной подготовки.

Ключевые слова: интеграция, профессиональная подготовка, будущий специалист, учебный процесс, межпредметные связи, интеграция дисциплин.

Plachynda Tetiana. Integrative approach during the training of professionals. The article examines the definition of «Integration» and its role in the educational process during professional training. The views of scholars on the usage of integrative concepts and principles are revealed. The author affirms that integration – is a complex systematic process aimed to the organization and implementation of the educational process through the successful combination of subjects profiled orientation, ability to apply knowledge from different fields to address of the specific problems – qualitative professional training of specialists.

Key words: integration, professional training, future specialist, learning process, interdisciplinary communication, integration of disciplines.

Одержано 10.02.2016